

<https://doi.org/10.36007/3334.2019.245-251>

A MAGYAR IFJÚSÁG KUTATÁS KÉT MÉLYFÚRÁSA: OKTATÁS ÉS PROBLÉMAÉSZLELÉS

Ádám NAGY¹

ABSTRACT

Two focuses of youth research: education and problem-perception

The large-scale (8,000) youth research program has been implemented since the turn of the millennium. It strives to record the life situation of the 15-29 year-olds every four years, and it can be a suitable tool to paint a comprehensive picture of the Hungarian youth. This is the case even if this picture is somewhat obscure: youth is a larger age group, and even the age group itself. Analyzing life situations, lifestyle processes, pivotal life events, and typical problems that appear in this independent phase of life can provide the basis for future conclusions. The Hungarian Youth Research - whose data we have relied on - examines many areas of young people's lives and draws important conclusions for Hungarian teenagers and twenty-year-olds. However, the picture is much more nuanced than the official reports show. We examine two topic thoroughly: the educational life and the problem-perception.

KEYWORDS: youth research, education, most important problems of youth

BEVEZETŐ

Az ezredforduló óta megvalósuló nagymintás (8000 fős) ifjúságkutatási program – amely a 15-29 éves korosztály élethelyzetét igyekszik négyévenként rögzíteni – alkalmas eszköz lehet arra, hogy átfogó képet festhessen a magyar fiatalokról. Akkor is így van ez, ha ez a kép néhol homályos: az ifjúság ennél bővebb korosztályt jelent, sőt maga is változó korcsoport. Ebben az önálló életszakaszban megjelenő élethelyzetbeli állapotok, életmódbeli folyamatok, sarkalatos életesemények, jellegzetes problémák elemzése a jövőre vonatkozó következtetéseket alapozhatja meg. A Magyar Ifjúság Kutatás – amelynek adataira támaszkodtunk – a fiatalok életének számos területét vizsgálja, és fontos következtetéseket fogalmaz meg a magyar tizen- és huszonevesekre vonatkozóan. *A kép azonban jóval árnyaltabb, mint a hivatalos jelentések azt bemutatják.*

Átfogó kép

Demográfiai helyzetkép tekintetében elmondható, hogy a 15-29 évesek létszáma a 2011-es népszámláláshoz képest 6 százalékkal, kb. 100 ezer fővel csökkent, ami főként a belépő, 15-19 éves korcsoport létszámcsökkenéséből fakad. A fiatalok státusza (pl. iskolai végzettségük, szüleik iskolai végzettsége, lakóhelyük régiója) mentén egyre nagyobb különbségek rajzolódnak ki a fiatalok együttélési, gyerekvállalási mintázatában. A legfiatalabbak, azaz a 15-19 éves lányok körében nőtt 2011 óta a leginkább a korcsoport tagjaira jutó születések száma, ami jelentős mértékben korlátozza az érintett fiatal nők életesélyeit.

Családalapítás és gyerekvállalás ügyben jellemző, hogy a magyar fiatalok domináns többsége nem él tartós párkapcsolatban és nem is tartják könnyűnek a pártalálást. Akik mégis kapcsolatban élnek, azok is inkább az együttélést választották, mint a házasságot. A 30 év alatti ifjak döntően egy gyereket nevelnek. Kevesen gondolják, hogy belátható távlatokban

¹ Dr. Nagy Ádám habil. PhD. adam@nagydr.hu

további gyereket vállalhatnának. A gyerekvállalási terveknek elsősorban anyagi, jövedelmi akadályait és a lakáskörülmények elégtelenségét látják. Ezek az akadályok olyan tényezők, amelyek a gyerekvállalás életre szóló döntését jobban befolyásolják, mint a kormányzati ciklusokra érvényes népesedéspolitikai elhatározások. Az ilyen programoknak átmeneti, néhány éves hatásait visszaesés követte, vagy hatástalanok maradtak. Döntően azért, mert a gyakran változó népesedéspolitikai eszközök bizalmatlanságot szülnek.

Az oktatási helyzet aggasztó. A 2000-es évek elején tapasztalt oktatási expanzió dinamikája 2012-re megtört, 2016-ra pedig a bővülési folyamat meg is állt, sőt e téren szűkülés volt tapasztalható. Ezzel párhuzamosan a továbbtanulási optimizmus is megtört, a 2000-es évek elején ilyen szándéka még a fiatalok felének volt, mára ez a vizsgált korosztály kevesebb, mint harmadára redukálódott. Az adatok azt mutatják, hogy a társadalmi háttér egyre inkább meghatározó az iskolai életutak tekintetében, vagyis a képzetlenebb szülők gyermekei egyre kevésbé tudják átlépni a közép- és felsőfok szelekciós pontjait, amely szelekciós mechanizmusok az erőteljes diverzifikáció és differenciálódás következtében egyre magasabb képzési szinteken és az oktatási rendszer egyre több pontján jelentkeznek. A társadalmi meghatározottság mind a tanulásra, mind a továbbtanulásra rányomja bélyegét, s vannak olyan esetek és társadalmi csoportok (például roma/cigány és/vagy alacsony végzettségű, a munkaerőpiacról és a tanulásból egyaránt kiszoruló fiatalok), amelyek az egész életút során viselik ezt a béklyót.

A korosztály foglalkoztatása és munkaerőpiaci perspektívái kapcsán a fiatalok igen bizonytalanok a munkaerőpiaci kilátásaikat illetően és a lehetőségeket sokkal rosszabbnak ítélik meg annál, mint amennyire az más (pl. KSH) adatokból látszik. A munkaerőpiaci lehetőségek megítélésében eléggé markánsak az eltérések a fiatalok státusza szerint. A tanulók bizonytalanok, de optimisták; a dolgozók (bár általában bizonytalanok látják a munkaerőpiaci helyzetet, de) nem érzik különösebben veszélyeztetettnek saját munkahelyeiket, viszont, nem is látják maguk előtt túl reményteli perspektívákat; a legnehezebb a helyzetük azoknak, akik különféle jogállásban, de sem nem tanulnak, sem nem dolgoznak: ők bizonytalanok is a helyzetükben, és pesszimisták is saját kilátásaikat illetően. A jó munkával szembeni elvárások inkább vágyak, mint céltudatos tervek: az előéletekben kevés, a jövőbeni jó munkát megalapozó "befektetés" (diákként végzett ingyenes vagy fizetett munka, nyelvtanulás, külföldi tapasztalatszerzés, munka melletti tanulás, stb.) jelenik meg. Míg korábban a fiatalok elégedetlenebbek voltak saját kilátásaikkal, ám az általános helyzetet kedvezőbbnek ítélték meg – most ez megfordult (aminek vannak politikai konzekvenciái, a dolgok alakulásának irányát illetően). Az adatok szerint a fiatalok elégedettsége és optimizmusa lényegesen alacsonyabb, mint amilyenről más (KSH, adminisztratív adatgyűjtések) beszámolnak.

Az anyagi helyzet, gazdasági erőforrások tekintetében fontos, hogy a szülői háztól való lakhatási, anyagi-pénzügyi és döntéshozatali leválási mechanizmus egyre inkább kitolódik, az önálló életvitelt folytató fiatalok aránya a 2004-es 36 százalékról 2016-ra lecsökkent 23 százalékra. Az anyagi helyzet objektív és szubjektív mérőszámainak alakulásában egyenlőtlenségek jelei mutatkoznak a fiatal korosztályon belül is. Az igazán markáns törésvonalak viszont nem a leválási-önállósodási fázisoknál mutatkoznak meg, hanem a saját-, illetve a szülői háztartás származtatott humán-kulturális erőforrásai (iskolai végzettség, képzés, foglalkozás jellege), továbbá az immáron két évtizede egyre mélyülő regionális, területi-tőke alapú, illetve településjellegi (város-vidék) különbségek mentén.

Kockázati magatartások és szexualitás tárgykörében a fiúk, fiatal férfiak jelentősen nagyobb a kockázati magatartások iránt a másik nemhez képest. A káros szenvedélyek a huszoneves korosztályokat inkább érintik. Bizonyos gyermekkori negatív életesemények is valószínűbbé teszik, hogy az érintettek rágyújtanak vagy alkoholt fogyasztanak a későbbiekben, tehát már csak ebből a szempontból is fontos, hogy például a szülők válásának

vagy elvesztésének és a családot érő egzisztenciális megrázkódtatásoknak az átvészelésében a gyermekek megkapják a szükséges támogatást.

Az identitáskérdések kapcsán elmondható, hogy a látványosan eredményes büszkeségi újnacionalizmus, patriotizmus a fiataloknál felváltotta a múltba forduló, „önsajnálató” nacionalizmust. Emellett az EU népszerűsége magas és nőtt a fiataloknál, illetve a vallásosság állandó szintje mellett tovább csökken az egyházakhoz kötődés mértéke. Állampolgári szocializáció tekintetében a lojalitás, a tiltakozás és a kivonulás háromsztatú modelljében az egyensúly megbomlott, a tiltakozás érdemi kritika helyett a változás reménye nélküli elégedetlenség formájává lett. A kivonulás túlterhelődött: mindazok, akiknek lehetőségük lenne érdemi kritikára és tiltakozásra, a rendszerrel való szakítást preferálják.

A szabadidő ügyében markánsan megjelenik a „szabadidő szentháromsága”: az internet, a tv és a barátokkal töltött idő dominanciája, tehát a digitális kultúra az individuum kultúrája. A „fesztiválok ifjúsága” már a múlté: a jelen az IKT fixált ifjúság. A szabadidő/szórakoztatóipar a minimumra szorítja a befektetendő egyéni aktivitást, miközben maximalizálja annak eszközigényességét. A kulturális intézmények látogatása tovább csökkent, a klasszikus intézmények közül csak a színházak, a könyvtárak és a múzeumok őrzik a népszerűségüket, viszont pozitív változás tapasztalható a fiatalok rendszeres testmozgását, sportolását illetően. A szabadságok felhasználása végleg átalakult: tömbökben, gyakrabban, de kevesebb időt töltenek a fiatalok nyaralással, teleléssel, illetve a fesztiválokra való részvétellel.

A fogyasztási szokások is megváltoztak: a valós közösségi terekből, a virtuális közösségi terekbe történő átszivárgás és növekvő passzivitás jellemző. Az elsődleges digitális szakadék klasszikus jellemzői (hozzáférés) még napjainkban is éreztetik hatásukat, azonban a hozzáférés majdnem teljesen mondható, inkább a másodlagos digitális szakadék (használat, digitális írástudás) különbségei válnak meghatározóvá. A sokáig negatív színben feltüntetett, számítógépes játékokkal foglalkozó fiatalok sokkal nyitottabbak, befogadóbbak, illetve a közélet iránt is jobban érdeklődő csoportját alkotják a mai fiatalságnak.

Az életesemények, problémák, mobilitás és migráció problémavilágára jellemző, hogy az egzisztenciális problémák szerepe továbbra is erősen meghatározó az ifjúsági problématerkép felrajzolásakor. A fiatalok válaszaik erősen koncentráltak: a kilátástalanság és anyagi gondok egyértelműen elől szerepelnek, kiemelkedő arányokkal, míg a többi problémátípus jóval kisebb szeletet tesz ki a problématerképen. A korosztályi problématerképen elhelyezett kilátástalanság észlelése és az egyéni szinten megélt beszűkült, romló kilátások egyaránt összefüggnek a migráció tervezésével.

Az ifjúságügy és civil világ területén lényeges, hogy csökkent a települési művelődési házak, kultúrházak, ifjúsági házak elérhetősége a korábbi évekhez képest, pedig az ifjúsági szolgáltatások és intézmények rendszerének helyi szintű kiépítése (ifjúsági közösségi tér kialakítása, ifjúsági információs pontok létrehozása, tanácsadó irodák, ifjúsági táborok működtetése) nélkül nem működhet hatékonyan az ifjúságpolitika. Az ország regionális kettészakadását, egyes térségek leszakadását jól jelzi, hogy Észak-Magyarországon több, mint kétszer annyian (55 százalék) mondták azt, hogy nem tudnak elérhető ifjúsági programokról, mint a Dél-Dunántúlon (22 százalék) vagy a Nyugat-Dunántúlon (21 százalék). Rendkívül alacsony a helyi ügyekről családtagjaival beszélő, azokról online illetve offline hírforrásokból tájékozódó magyar fiatalok aránya. Duplájára nőtt azon fiatalok aránya (21-ről 41 százalékra) akik kifejezetten azt mondták, hogy semmilyen lehetőséget nem látnak érdekeik érvényesítésére.

Oktatási helyzetkép

A fiatal generációk oktatási helyzete kapcsán az iskola és a társadalom viszonyának két fontos strukturális kontextusát érdemes kiemelni: (1) a magyar oktatási rendszer szelekciós mechanizmusait, és (2) ezzel szoros összefüggésben az oktatás minőségi (hatékonysági, eredm-

nyességi és méltányossági) problémáit. Egy meritokratikus elveken felépülő társadalomban az előrehaladást, a társadalmi pozíciót kizárólag az érdem: a tudás (ismeret) és a teljesítmény (erőfeszítés) határozza meg, hozzáteve, hogy e tekintetben tiszta típus a gyakorlatban nem valósul meg, a kérdés inkább az, hogy a származás mellett a képességekben és teljesítményekben megtestesülő érdemek milyen mértékben válnak a társadalmi siker és előrelépés fő tényezőjévé.

A meritokratikus társadalmi vízió elképzelhetetlen a tudás elismerése nélkül, annak megszerzését pedig – jól, rosszul – de még mindig az iskolai teljesítmény teszi mérhetővé. A mai társadalmakban tehát lehetséges érvényesülési pontként jelenhet meg az iskoláztatás, amely által kulturális tőkére – és ennek eredményeként egyéb tőkefajtákra (például anyagi vagy társadalmi tőkére) – tehetünk szert [1]. Ugyanakkor a szakirodalomban annak megítélése már nem teljesen egyértelmű, hogy mely társadalmi csoportok milyen eséllyel részesülhetnek a kulturális tőke elsajátítását lehetővé tévő minőségi oktatásban. Az elméleti megközelítésekben alapvetően két fő irány bontakozik ki. Az egyik a kulturális reprodukció elmélete, mely szerint a szülői háttér elsősorban a család kulturális erőforrásain, tőkéjén keresztül gyakorol hatást a társadalomban betöltött pozíciókra, ami elsősorban a magasabb státuszú csoportok számára biztosítja a kedvezőbb helyzet továbbörökítését [1]. A másik fontos elméleti irány a kulturális mobilitás, mely ezzel vitatkozva azt feltételezi, hogy a kulturális tőke, mint kitörési lehetőség épp az alsóbb társadalmi rétegek számára ad esélyt a hátrányaik kompenzálására [2]. Az oktatási helyzet, az utóbbi évtizedekben zajlott oktatási expanzió megítélésének egyik lehetséges megközelítését adhatja e két fő elmélet vizsgálata. Hozzáteve, hogy az oktatási részvétel alakulása és az oktatási esélyegyenlőség – amely számos egyéb egyéni és társadalmi lehetőséget is meghatároz – közötti kapcsolat feltárása rendkívül nehéz feladat, hiszen ezen két pólus mentén is számos, egymásnak sok esetben ellentmondó elméleti feltevés állítható fel.

Az viszont biztosan állítható, hogy a megszerzett képzettség a felfelé irányuló társadalmi mobilitás meghatározó tényezője, vagyis az iskolázatlan és képzetlen emberek alapvető hátrányból indulnak, az alacsonyabb iskolai végzettség növeli a létbizonytalanságot, csökkenti a munkaerőpiacon történő elhelyezkedés esélyét, valamint számottevő elmaradást eredményez a keresetekben, amely kiemelten igaz Magyarországon esetében [3]. Mindez azt is jelenti, hogy az oktatási egyenlőtlenségek az élet számos területére kihatnak.

Az ifjúságkutatói adatok alapján kijelenthető, hogy a 2000-es évek elején tapasztalt oktatási expanzió dinamikája korábban csupán megtört, azonban 2016-ra a bővülési folyamat meg is állt, sőt e téren szűkülés volt tapasztalható. A fiatalok felsőbb korosztályait vizsgálva az érettségizettek aránya különösen jelentősen csökkent, ugyanakkor a szakmunkásvégzettséget szerzők aránya gyakorlatilag ugyanilyen mértékben nőtt. Ezzel párhuzamosan erősödik a kereslet a szakképzések iránt.

A továbbtanulási szándékot tekintve mára már ugyancsak egyértelműnek látszik, hogy a 2000-es évek elejének továbbtanulási optimizmusa megtört, ilyen szándéka akkor a fiatalok felének volt, mára ez a vizsgált korosztály kevesebb, mint harmadára redukálódott.

A társadalmi háttérrel tekintve 2012-es évi felmérés adataiból levont következtetés [4] a 2016-os eredmények esetén is érvényes, sőt bizonyos értelemben még érvényesebb: a társadalmi háttér egyre inkább meghatározó az iskolai életutat tekintve. A képzetlenebb apák gyermekei egyre kevésbé tudják átlépni a közép- és felsőfok szelekciós pontjait, amely szelekciós mechanizmusok az erőteljes diverzifikáció és differenciálódás következtében egyre magasabb szinteken és az oktatási rendszer egyre több pontján jelentkeznek. Vagyis a származás hatásának növekedése tapasztalható az oktatási rendszer magasabb szintjein.

Az alacsony végzettségű, a munkaerőpiacról és a tanulásból egyaránt kiszoruló, valamint a roma/cigány nemzetiségű fiatalok közötti nagy átfedés a 2016-os adatok alapján is megállá-

pítható. Az előbbi, leginkább nőkből álló csoportba tartozó fiatalok legfeljebb tizede gondolkodik a továbbtanuláson, míg a roma/cigány fiatalok esetében a tanulók aránya fele a nem roma/cigány népességben tapasztalhatónak, s túlnyomó többségük, 95%-uk legfeljebb szakmunkás-bizonyítványt szerzett.

Elemzéseink eredményei összességében azt mutatják, hogy a magyar fiatalok körében – noha bizonyos korlátokkal – lehetséges a kulturális mobilitás [2], azonban hazánkban a több évtizede meginduló expanzió ellenére még mindig sokkal inkább érvényesül a kulturális reprodukció hatása [1]. Bár a két irányultság egyszerre van jelen a magyar társadalomban – és az életutak diverzifikálódása és individualizálódása következtében jelentősen eltérhetnek az azonos háttérből induló egyéni életutak – a társadalmi meghatározottság mind a tanulásra, mind a továbbtanulásra rányomja bélyegét, s vannak olyan esetek (és csoportok) amelyek az egész életút során viselik ezt a béklyót.

Probléma-észlelés

A posztmodernitásban az elhúzódo ifjúkor újfajta értelmezésért kiállt. Az ifjúkor többé nem az iskola és a munka világa közötti státuszátmenet [5], hanem önálló életszakasz, amelyben a felnőtté válás szándéka már nem a kizárólagos, de sokszor nem is a meghatározó minta. A fiatalok tevékenysége már nem értelmezhető pusztán a felnőttkorra történő felkészüléssel, azaz a posztmodern társadalomban az átmeneti ifjúkort felváltja az iskolai ifjúsági életszakasz (vagy „választásos” életút; [6] [7]). A posztmodern társadalomban az ifjúkor egyre inkább kitolódik, megjelenik a posztadoleszcencia jelensége [8], ami összefügg az iskolai idő megnövekedésével: a mai ifjúsági élményvilág egyaránt különbözik a kisgyermeki élményvilág családközpontúságától és a felnőtt élményvilág társadalomközpontúságától [5]. Ebben az önálló életszakaszban megjelenő jellegzetes problémák elemzése a sarkalatos életeseményekkel és különösen a mobilitási-migrációs szándékkal összefüggésben segíthet megérteni a fiatalok sajátos státuszát.

2016-ban – a 2012-es arányt is jócskán meghaladva – a fiatalok legégetőbb problémaként a kilátástalanságot nevezték meg: a megkérdezettek 57%-a jelölte meg problémaként ezt a tételet. Ugyanakkor az is látható, hogy az egzisztenciális boldogulás szubjektív dimenziója mellett (kilátástalanság) az objektív jellegű problémák (anyagi nehézségek, szegénység) is egyre nagyobb arányban fogalmazódnak meg ifjúsági problématípusként, amikor kortársaik nehézségeiről faggatjuk a fiatalokat. A felrajzolható ifjúsági problématerkép koncentrált vélekedést összegez: a problémaészlelést tekintve az egzisztenciális stabilitást és kilátásokat lefedő típusok kifejezetten kiugrók a többi problémakörhöz képest. A szocio-demográfiai jellemzőkkel való összevetések arról árulkodnak, hogy az ifjúsági problémaészlelést nagyban befolyásolják a fiatalok egyéni jellemzői. Különösen a kilátástalanságot és az anyagi nehézségeket jelző problématípusok esetében egyértelműen meghatározhatók az ifjúságnak azon csoportjai, akik ezzel kapcsolatban leginkább aggodásukat fejezik ki.

Többek között szignifikáns az összefüggés az iskolai végzettség és a kilátástalanságot meghatározó problémaként történő észlelés között (míg fordított az összefüggés az anyagi boldogulás problémájával). Minél iskolázottabb egy fiatal, annál nagyobb eséllyel említi korosztályának legégetőbb problémájaként a kilátások hiányát.

2016-ban a fiatalok mintegy harmada rendelkezett valamilyen migrációs tervvel, azaz munkavállalás vagy tanulás miatt fontolgatta az ország elhagyását. Figyelmeztető jel, hogy a 20-24 éves korosztály 39 százalékának, míg a középiskolai végzettséget szerzett fiatalok 37 százalékának, míg a vidéki nagyvárosokban élők 40 százalékának vannak migrációs terveik. A fiatalok külföldi mobilitási terveit alapvetően a munkavállalás motiválja. Többségük még ugyan nem hozott e téren végleges döntést, többnyire fontolgatják a hosszabb-rövidebb ideig tartó külföldi tartózkodást (jól láthattuk, hogy a bizonytalanság oka sokféle lehet, ami visszatartó

erővel bír), ám ezen felül is vannak olyan fiatalok, akik bizonytalanok ebben a kérdésben (aktuálisan nem tudtak választ adni a migrációs tervekkel kapcsolatos kérdésekre). Sőt, a teljes korosztály 71 százaléka jobb megélhetés reményében vállalná az ország elhagyását, függetlenül attól, hogy jelenleg rendelkezik-e ilyen tervekkel vagy sem.

Sajnos a kilátástalanság és a migrációs szándék közötti szignifikáns – összefüggés 2012-höz hasonlóan – továbbra is fennáll. Azok a fiatalok, akik tervezik az ország elhagyását ezen a téren borúsabb képet látnak saját kortársaik helyzetét illetően. Figyelemfelkeltő jel, hogy a kilátástalanság nem csupán korosztályi szinten, hanem egyéni megélés tekintetében is összefüggést mutat a migrációs potenciállal. A saját családjuk anyagi helyzetét érintő kilátások tekintetében pesszimista fiatalok körében a legmagasabb (az országos átlaghoz képest 20 százalékponttal magasabb) a hosszabb-rövidebb ideig tartó országhagyást tervező fiatalok aránya. A romló perspektívák tehát nagyobb eséllyel feltételezik a fiatalok elvándorlással kapcsolatos terveinek előfordulását.

Levegőt!

A 2000 óta négyévente felvett nagymintás ifjúságkutatási adatokhoz korábban minden esetben hozzájutott és azzal dolgozhatott a kutatói közösség, abból saját értelmezési kereteket, narratívákat alkothatott [9]. *A 2016-os adatfelvétel volt az első, amikor az uniós forrásokból finanszírozott kutatás adatbázisa évekig nem volt elérhető.* Egész pontosan 2018-ig hírehamvát sem lehetett hallani maguknak az adatoknak, csak arról értesülhettünk, hogy azok felvételre kerültek, jó helyen vannak, s munkálatok zajlanak a háttérben. Emellett az Uniós forrásokból lebonyolított kutatás eredményeinek illetően eltitkolása explicit módon ütközik az Uniós támogatásokra vonatkozó szabályokkal, amelyek a támogatások révén keletkező valamennyi ismeret és információ szabad hozzáférését követelik meg. Hogy egy kutatási anyagot, adatbázist csak belső körök ismerhettek meg, az eredményeket a kutatók nem hozhatták még szakmai fórumokon sem nyilvánosságra: ez régmúlt reflexeket idéz. Ezért adtuk az adatokat feldolgozó munkánknak a „*Margón kívül*” címet.²

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] Bourdieu, Pierre (1978): *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*, Budapest: Gondolat Kiadó
- [2] DiMaggio, Paul (1998): Kulturális tőke és iskolai siker, In: Róbert Péter (szerk.): *Társadalmi mobilitás*, Budapest: Új Mandátum
- [3] OECD (2017): *Education at a Glance 2017: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2017-en>, letöltve: 2018. május. 09.
- [4] Nyüsti Szilvia (2013): *Oktatási helyzetkép*, In: Székely Levente. (szerk.): *Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet*. Budapest: Kutatópont, pp. 90–126.
- [5] Böhnisch, Lothar (2000): *A gyermek- és ifjúkor szociálpedagógiája*, in Kozma Tamás, Tomasz Gábor szerk. *Szociálpedagógia*, Budapest: Osiris, Educatio
- [6] Zinnecker, Jürgen (1993): *A fiatalok a társadalmi osztályok terében Új gondolatok egy régi témához*, In Gábor Kálmán szerk. *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*, Szeged: Belvedere
- [7] Gábor Kálmán (2006): *Az ifjúsági korszakváltás kezdete a kilencvenes évek Magyarorszáján*, in Gábor Kálmán szerk. *Ifjúságszociológia*, Szeged: Belvedere
- [8] Vaskovics László (2000): *A posztadoleszcencia szociológiai elmélete*, Szociológiai Szemle 4. szám 3-20.o, http://www.szociologia.hu/dynamic/VaskovicsL_tanulmany.pdf, letölt-

² Eredménye elérhető a www.ifjusagugy.hu, <http://mek.oszk.hu/18600/18654> honlapokon.

ve 2018.05.02.

- [9] SZŐKÖL, István (2016): *Educational evaluation in contemporary schools*. Szeged: Belvedere Meridionale, 2016, 159. p., ISBN 978-615-5372-60-5.
- [10] Nagy Ádám – Tibori Tímea (2016): *Narratívák hálójában: az ifjúság megismerési és értelmezési kísérletei a rendszerváltástól napjainkig*, in Nagy Ádám – Székely Levente (szerk.): *Negyedszázad – Magyar Ifjúság 2012*, Budapest: ISZT – Iuvenis Ifjúság szakmai Műhely